

Pap Gyula

MOHOLY-NAGY LÁSZLÓ KIÁLLÍTÁSA ÜRÜGYÉN

A Magyar Nemzeti Galériában megrendezett Moholy-Nagy László kiállítás sok ismerős tárggyal illetve fotóval egy emléksort elevenített fel bennem, mely némi fényt vet Moholy-Nagy emberi magatartására is. Ez utóbbi nem volt közömbös környezete számára, ő ugyanis igaz ember volt – elveiben, művészi gyakorlatában és tetteiben a jóság, adni akarás vezette. A Bauhausban egy csapásra megkedveltette magát közvetlenségével, örökös jókedvével. Kifogyhatatlan volt az ötletekben, fáradhatatlan a többiekkel való törődésben, szervezésben (Kandinszkijt és Klee-t mehökkentette megjelenése). Mi abban a kritikus időszakban találkoztunk, amikor a Bauhausban az utak elváltak. Moholy-Nagy-ot Gropius hozta a Bauhaus-ba és egyik főtámaszát találta benne az új ipariformatervezés: "a művészet és technika az új egység" jelszavának megvalósításában. Eddig a Bauhaus a kezdeti, kísérleti, a későbbi elfogultság által "romantikus"-nak bélyegzett időszakában Gropius, Itten és Muche olyan egyensúlyt alakított ki, amelyben a kézművesség és a spontán önkifejezésre való felkészítés egymást kiegészítő egységben volt jelen. Az én felfogásommal ezek a célkitűzések harmóniában voltak. Egyetértettem Gropius-sal, de magamnak távolabbi célom az volt, hogy a szín és vonal nyelvén közvetítem gondolataimat és érzelmeimet a külső és belső világról, s ehhez Itten segített közelebb jutni. Jóllehet a "Du Künstler!" a Bauhaus-nak még ebben a szakaszában is humoros megbélyegzésnek számított. Itten példáján fejlesztette ki távozása után is Klee és Kandinszkij saját tanítási módszerét. Moholy-Nagy a Gropius és Itten közötti nézeteltérések folytán eltávozott Itten helyét volt hivatva betölteni a Bauhauson, s első-sorban Gropius elképzeléseit alátámasztani a formatervezés és reklámgrafika megújítását illetően, – s valóban nagy szerepe volt ilyenirányú "fanatizmus"-ának abban, hogy a gyáripar lassan leszámolt az elmúlt korok formavilágával és a modern technológiának megfelelő tárgyak tömegtermelésére tért át. Moholy-Nagy a Bauhauson való megjelenése első napjától – még mielőtt átvette Ittentől a Vorkurs vezetését – bejárta a fémműhelybe. Az én munkasztalomon kísérletezte ki fémplasztikáját, ami számomra igen érdekesnek ígérkezett.

Én akkor már letettem a segédvizsgát azzal a hosszunyaku kannával, mely a Bauhaus kereső, romantikus korszakát meghaladva egyszerű mértani formákra épült, és a fém jellegéből adódó szépségeket igyekezett megőrizni. Már Moholy-Nagy konzultálása mellett készítettem el az 1923-ban felépülő családi mintaházhoz a magas állólámpát. Ezzel és későbbi merész kísérleteimmel nyertem el rokonszenvét. A legképtelenebbnek látszó terveimet is lelkes biztatással fogadta, az üveg és fém kombinációinak akkor még meglehetősen szokatlan gondolatát. Ekkor, 1923-ban készült el a 2. elektromos szamovár tervem, amely ma

a Bauhaus archívum kiállításán látható, és amely üveg és fém kombinációjának eredménye. Még ma is magam előtt látom munkaasztalomon azokat az alkatrészeket, melyeket kérésre a Zeiss-Jena gyárból küldtek nekem: a lábaknak szánt üvegcsövek, vastag üveglap és a számomra használhatatlan üveggömb, melynek a számovár testüül kellene szolgálnia. Az üvegtest túl vékony és túl kicsi volt. Nem várhattam meg a gyár által kísérletként gyártott újabb üvegtestet, mivel már zsebemben volt egy rokonaimtól ajándékként kapott vasúti jegy, hogy hazautazzam Erdélybe. A számovárra hozott anyagot felajánlottam svájci kollégámnak, Jucker-nek, csináljanak belőle állólámpát, mivel a bura nagysága pontosan ennek felel meg. Számtalanszor reprodukálták azóta a távozásom után elkészített lámpát a számovárhoz megrendelt opálüveg burával, üvegcső lábbal és talppal Wilhelm Wagenfeld és K.J. Jucker neve alatt, majd úgy látzik Wagenfeld neve alatt gyártották fémlábbal és talppal, ahogyan a jelenlegi kiállításon is szerepel fotóban. Vadas József az Élet és Irodalom hasábjain úgy tűnik egyenesen Moholy-Nagy művének gondolja.

Én e munkákkal befejezettnek tekintettem a Bauhausbeli működésemet, mivel a festészet vonzott, melyhez valójában sohasem lettem hűtelen, mint ahogyan a műhelymunka és formatervezés kizárólagosságát nem tette magáévá a Bauhaus egyetlen festője Kandinszkij, Klee, Muche vagy Feininger, de a fiatalabb generáció számos más tagja sem. Moholy-Nagy igen szerette volna, ha maradok, Kandinszkij nagy jövőt jósolt a fémplasztika területén. Kifejtettem, hogy engem a fémtárgyak elkészítésénél az új keresése izgatott, és miután a formakutatók eredményeként a Bauhaus iskolát csinált, nincs ami indokoltá tenné, hogy a festészetéről továbbra is lemondjak. Moholy-Nagy nem fogadta el az érvelésemet, meggyőződése szerint a fémtervezésnél kell kitartanom. Azzal akart maradásra bírni, hogy a fémműhely vezetését rám fogja ruházni. Ragaszkodását elképzeléséhez sokféleképpen bizonyította, jóval azután is, hogy elhagytam a Bauhaust. A magas lámpa gyártását kieszközölte egy cégnél, annak honoráriumát utánamküldte Erdélybe.

Később Berlinben utunk újra összetalálkozott – ő a Bauhaus, én az Ittenschule tanára voltam. Működésünknek ismét voltak érintkezési pontjai. 1928-ban Gropius és a Bauhaus kollektívája egy új települést épített Berlin mellett Grünewald-ban a gazdag fenyőerdő állomány kimérésével. A vállalkozó annak ellenében kapta meg a telket, hogy a berlini földalattit odáig kiépítette. A családi házak reklámgrafikáit Moholy-Nagy irányítása mellett készítették jónéhányan. Engem is meghívtak erre az alkalomra. A vállalkozó a település és a reklámdekoráció elkészülése után három napra rendelkezésünkre bocsájtotta kétárbócos jachtját a Spree vizeken. Első napon Moholy-Nagy is velünk tartott, és az árbóc tetejéről készítette közismert fotóját a folyón uszó hajó által vontatott csónakról, melynek egyik tőle kapott kópiáját még megtaláltam feljegyzéseim között. Fáradhatatlan segíteni akarásáról alig emlékeznek meg méltatói. Ő javasolt Berlinben a Szovjetunió vásári pavilonjának fotómontázs-diszítéséhez, ahol Szamuellyné Szilágyi Jolánnal ismerkedtem meg többek között. E pavilon érdekessége volt, hogy csaknem teljes egészében magyarok hozták létre. Igazgatója egy Moszkvában élő Papp nevű magyar volt, tervezője Sebők István nevű magyar Bauhausler építész, aki később Moszkvába költözött, s ebben az időben szomszédom volt az Ittenschule házában. Itt foglalkoztatták ekkor kegyelemből a teljesen elszegényedett, tönkrement Herwart Walden-t, a Sturm egykori vezetőjét, majd kivitték a Szovjetunióba. Tőlem a szovjet halexport számára rendeltek fotómontázst, s ekkor tanultam munkám átadásakor az első két orosz szót: ócsiny harasó!

Moholy-Nagy állandóan tartotta velem a kapcsolatot Berlinben, jegyet küldött az általa csőutorokkal tervezett színpadon előadott Hoffman meséi előadására. Egy alkalommal egyik ismerősének lakására vitt, ahol a kínai polgárháború legvéresebb harcairól vetítettek egy riportfilmet. Egy-egy jelenetnél megállították a képet.

Közben nem állt el eredeti elképzelésétől, s javaslatára egy berlini lámpagyár ajánlotta fel nekem tervezőirodájának vezetését. Én azonban éltem nagy szerelmemnek a festészetnek az Ittenschule tanáraként. Amikor Hitler parancsot adott, hogy külföldiek nem taníthatnak tovább Németországban, ismét működésbe lépett, s javaslata alapján a selmecebányai Sandrik ezüstneműgyár hívott tervezőjének, s az akkor épülő bratislavai iparművészeti főiskola tanárának. Amikor a Reichstag felgyújtása utáni helyzetben nem mutatkozhattam többé saját lakásomon, ő adta át lakását Berlinben, ebben az időben ő Magyarországon és Angliában tartózkodott. Még megbizással is ellátott: a Die Neue Linie című divatlap számára a tőle megrendelt címlapok megtervezését és elkészítését rábízta. Egyet el is készítettem a farsangi szám elejére: maszkkal és szerpentinnel, amely meg is jelent Moholy-Nagy aláírással. Szemrehányást kaptam, hogy a többit nem készítettem el. Több grafikus dolgozott ekkor számára, Hajo Rose, Kepes György és mások. Ekkor készült Amerikába, hívott, tartsak velem. Engem azonban egy másfajta életet várt, szükségem volt a hazai talajra, hogy azon végigjárhassam, az én sajátos utam a festészet és művészetpedagógia területén. Moholy-Nagy, bár célja elsősorban pedagógiájában az emberi érzékenység ki-művelése volt és a célszerű ipari forma megteremtése – maga is igen finom arány és színérzékkel bíró festő volt. Moholy-Nagy a huszas években Gropius oldalán kihangsúlyozottan szemben állt Johannes Itten felfogásával, aki elsősorban a gyermek érzelmi hitelességét kívánta megőrizni, és az egyént az önkifejező művészet, elsősorban a festészeti alkotótevékenység irányába kívánta fejleszteni, s módszerében nagy szerepet kapott a színelmélet. Szemben állt Ittennek az emocionális, érzelmi irányban ható felszabadításra irányuló törekvésével, s a tudatos tevékenységet állította előtérbe, a személytelen mérnökművészt, a konstruálót. Ez egybehangzott a Bauhaus első fejlődési szakaszán Gropius elveivel, mely nem türte akkor meg, hogy az épület falát bármilyen képzőművészeti alkotás is diszithesse, – de sohasem tették magukévá elveit a Bauhaus festői. S a kiegyenlítődé is bekövetkezett Oskar Schlemmer falképeivel. Moholy-Nagy később maga is lazított eredeti "fanatizmus"-án, valószínűleg maga is belátta, hogy a technikai folyamatokra irányuló, funkcionális művészet és a személyes jelentést hordozó spontán művészet nem teheti egyik a másikat feleslegessé. Kandinszkij már 1928-ban érezve a szakadás veszélyét így fogalmazta meg: "Az ifjuságnak el kell hagynia a "vagy-vagy" megmerevedett közegét, hogy azt az "és" rugalmasabb közegére cserélje fel". Ezt a felfogást Otto Stelzer a "humanitás valódi elméletének" tartja. Magam 1933-ban Berlinből hazatérve a hazai valóságra dolgoztam át a Bauhaus-nak az alkotóelemek megismerésén alapuló alkotó és pedagógiai módszert, s talán kevesen tudják, hogy a felszabadulás után a Munkásszövetségben elmondott beszédem a művészeti oktatás átstrukturálásáról a Minden ember tehetséges alapelvre épült, melyet vezetésünk magáévá tett, s ugyanerre a később rövid fennállása alatt igen szép eredményt felmutató nagymarosi Nagy Balogh János népi kollégium és festőiskola. Ezzel az azóta nemzetközi viszonylatban is bevált módszerrel tanultak meg korszerűen látni a munkás- és parasztfiatalok, elszakadni a sokszor kispolgári gicccsel átitatott gondolkodástól és felismerni, visszaadni a hazai valóságot. A Bauhaus pedagógiá-

nak az alkotóelemek megismerésére, az érzékenység kifejlesztésére szolgáló gyakorlatai ugyanis kizárólag nevelési eszközök voltak, az önkifejezés eszközei, de nem befejezett alkotások, ahogyan ezt sokan tévesen értelmezik. De kitűnő, és az önálló megnyilatkozáshoz gyorsan elvezető eszközök, mint ahogyan ezt a Nagy Balogh népikollégium másfél éves munkájának eredménye az 1948-as pesti kiállításon igazolta. S ha korábban szórványosan el is juthattak hazánkba a Bauhaus iskola működésének hírei, ez volt az első alkalom, amikor annak módszereit továbbfejlesztve a népi állam hivatalos támogatásával valósíthattuk meg.